

**ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЗАСАД
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
ТА ОСОБИСТОЇ ПОРУКИ**

Єрусланова Тетяна Геннадіївна

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Застосування неізоляційних запобіжних заходів, зокрема особистого зобов'язання та особистої поруки, є важливим інструментом забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого без надмірного обмеження його права на свободу та особисту недоторканність. Водночас практика їх використання свідчить про наявність суттєвих проблем реалізації морально-етичних засад кримінально-процесуальної діяльності сторони обвинувачення. Вони проявляються у формалізмі при обґрунтуванні необхідності заходів, недотриманні принципів пропорційності, добросовісності та поваги до гідності особи, а також у недостатньому врахуванні індивідуальних обставин.

Особливої актуальності проблема набуває у світлі стандартів Європейського суду з прав людини щодо застосування альтернатив тримання під вартою та необхідності забезпечення балансу між інтересами кримінального правосуддя і правами людини.

Морально-етичні засади застосування запобіжних заходів залишаються предметом наукової дискусії, оскільки саме ці заходи є найбільш інвазивними серед заходів забезпечення кримінального провадження. Окремі аспекти досліджувалися у працях вітчизняних учених, однак питання застосування найменш інвазивних заходів – особистого зобов'язання та поруки – розроблене недостатньо.

Етичний вимір інституту запобіжних заходів у КПК України полягає у забезпеченні презумпції свободи особи, пропорційності втручання та справедливості процедури. Запобіжний захід не є покаранням, а виступає тимчасовим процесуальним інструментом нейтралізації конкретних ризиків. Пріоритет мають неізоляційні альтернативи, що відповідає концепції «етичної економії примусу».

Статті 176-178 КПК встановлюють два ключові етичні критерії:

– наявність конкретизованих ризиків;

– вибір найменш обтяжливого заходу з урахуванням особи підозрюваного [1].

ЄСПЛ формує аналогічний стандарт: тримання під вартою є крайньою мірою (*ultima ratio*) і потребує «належних та достатніх підстав». Абстрактні формулювання без індивідуалізації визнаються неприпустимими.

Особисте зобов'язання та особиста порука як найменш інвазивні заходи забезпечують баланс між публічним інтересом і повагою до свободи та гідності особи. Вони реалізують принцип пропорційності та морально виправданого втручання держави.

Ігнорування цих заходів або формальне їх відхилення суперечить як нормам КПК, так і загальним етичним засадам кримінального процесу. Професійна етика сторони обвинувачення передбачає добросовісне ініціювання м'якших заходів або належне обґрунтування їх непридатності.

Ефективність зазначених заходів залежить від індивідуалізації процесуальних обов'язків. Шаблонне покладення стандартних обмежень позбавляє їх регулятивного змісту та підриває моральну легітимність процесуального примусу.

Доцільним є також розширення можливостей апеляційного оскарження рішень про запобіжні заходи на стадії досудового розслідування, що посилить процесуальні гарантії особи.

Порівняльно-правовий аналіз законодавства держав ЄС демонструє пріоритет неізоляційних заходів як етично допустимої форми реагування на процесуальні ризики. У Франції попереднє ув'язнення допускається лише за неефективності контрольованого звільнення чи домашнього арешту. У Німеччині суд зобов'язаний застосовувати менш інтенсивні заходи, якщо вони здатні досягти мети провадження. У Польщі передбачено широкий спектр альтернатив тимчасовому арешту [2-4].

Спільною є модель, за якої обмеження свободи допускається лише за доведеної необхідності та після вичерпання м'якших альтернатив. Такий підхід відображає європейську традицію трактування свободи людини як базової цінності.

Практика ЄСПЛ встановлює, що позбавлення свободи до вироку можливе лише за наявності переконливих підстав, а національні органи повинні доводити неможливість застосування альтернатив. Відсутність такого аналізу розцінюється як порушення права на свободу.

Рішення у справах *Kharchenko v. Ukraine* та *Buzadjı v. Moldova* підтверджують, що тримання під вартою є екстраординарним заходом, а не правилом. Відповідно, неізоляційні заходи мають розглядатися як пріоритетний інструмент гуманізації процесуального примусу [5-6].

Сторона обвинувачення повинна застосовувати їх передусім або доводити необхідність більш суворих обмежень.

Висновки. Неізоляційні запобіжні заходи мають ключове значення для забезпечення пропорційності та гуманізації кримінального провадження. Їх ефективність залежить від добросовісності сторони обвинувачення, індивідуалізації обмежень та належного мотивування процесуальних рішень.

Удосконалення законодавства має передбачати:

– посилення вимог до обґрунтування необхідності більш суворих заходів;

– нормативне закріплення етичних стандартів прийняття процесуальних рішень;

– орієнтацію судової практики на мінімізацію процесуального примусу.

Реалізація цих підходів сприятиме гармонізації кримінального процесу України з європейськими стандартами та підвищенню його морально-етичної легітимності.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Code de procédure pénale [Електронний ресурс] : Partie législative. URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154/>

3. Strafprozessordnung (StPO) : Gesetz über das Verfahren in Strafsachen від 1 лют. 1877 р. : у ред. від 7 квіт. 1987 р. : станом на 17 лип. 2025 р. URL : https://www.buzer.de/116_StPO.htm

4. Kodeks postępowania karnego : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Dz.U. 1997 Nr 89 poz. 555 z późn. zm. : станом на 22.10.2025 р. URL : <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>

5. European Court of Human Rights. Harchenko v. Ukraine, заява № 40107/02, рішення від 10 лютого 2011 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103260>

6. European Court of Human Rights. Buzadji v. the Republic of Moldova [GC]: Judgment of 5 July 2016, Application no. 23755/07. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-164928%22%7D>